
Szabó Magda

A TRIANONI ÁRVA

A FÜR ELISÉ-ből

Az író értelmes, számol az idővel, meglepve állapítja meg, őt az öregedés pár fizikai kellemetlen jelzéssel együtt is gazdagabbá és nyugodtabbá tette. Kegyelmes kézzel lefaragta róla sok felesleges elvont főnév fogalmát, az író semmit nem restell már, és sokkal nehezebben éli át, sokkal ritkábban is, hogy haragudni vagy felháborodni képes bármiért. Hogy ifjúsága egy szakaszának történetét megírja, régóta hozott döntése, szerencse, hogy csak megközelítési kísérletekre futotta az erejéből, s mikor rájött, saját képességei csorbítása nélkül képtelen összerakni a helyenként már publikált töredékeket. Nem volt könnyű döntés, de megtette, félresodort mindent, ami az utolsó tíz év munkája volt, és előlről kezdte annak a dalnak a megfogalmazását, amelyet 1917 óta „Elisének” és minden Elisének ez a hosszú időszakasz éne-

kelt. Az olvasó életrajzi regényt kap majd, talál benne régi ismerősöket, de az író öregedési folyamatával együtt azok is megöregedtek, és azok se szégyellnek már semmit abból, ami valaha megesett. Az író úgy fél, mikor írja Elise énekét, hogy a fogva vacog, de tartozik vele élőknek, halottaknak, történelemnek, sok fiatalnak, akik még most próbálják kiszűrni a hangzavarból a nekik szóló hangokat. Hogy boldog alkotó volna az író, nem állíthatom. Vén farkas hág hegedt sebek nyomába, amerre jár, fű helyett tövist termett a mező. Az írónak már élete minden tartóoszlopát ledöntötte az idő, ezért ajánlja a dalt, amelyet nagy mester írt meg helyette, de amelynek dallamába ő volt, aki csaknem belehalt, az olvasóknak, akiknek a szeretete egész írói pályája alatt átmelegítette a körötte kihűlt életet.

Pap nagybátyám emlékezetes látogatása idején Cili nem volt a szobában, hivatalosan nem lehetett tanúja semminek, csak amit hallgatkozó füle később közvetített. Már kikászálódóban volt a mandulagyulladásból, de még közös szobánkban feküdt, hiszen ha Béla bátyám érkezésekor ő is ott van, karján az elmaradhatatlan baba vagy kosárka vagy életének bármelyik kelléke, a szigorú pap nemcsak velem, unokahúgával, de öccse fogadott gyermekével, egy szabályos kislánnyal találkozik, sosem válik majd fél napon át olyan feszült-hideggé a hangulat. A színpadon kezdetben csak ketten játszottunk apámmal, és pap nagybátyám szemében mindketten megbuktunk, ha irgalmasan úgy tett is, hogy elfelejtette csalódását távozásakor. Életem minden fontos szereplőjének van a tudatom mélyén valami hívószava, amelynek hallásakor vagy olvasásakor személy áll a fogalom mögé, a férjemet visszahozza minden könyvesbolt, apámat egy mitológiai hős neve, anyámat egy töredék dallam Chopin, Cili hívószava ez: Trianon.

Az a több sebből vérző, eszméletét hosszú ideig vissza nem nyerő, minden tekintetben sérült gyermek, akit már az új határon belül találtak meg, s akit menekülő szülei

holttesteit takartak, trianoni árva volt, egy a háború mindenkijüket elvesztett kiskorú áldozatai közül. Mikor a Nemzeti Árvák Egyletét megalapították, a későbbi Revíziós Liga tevékenysége még csak ígérkezett, ám azonnal hangsúlyt kapott az árvaház nagy épületének különleges társadalmi fontossága. A közvélemény nem ok nélkül állt a háború és a békekötés eltaposottjai mellé teljes segítőkészségével: amit az elkoldusodott országban még lehetséges volt, megpróbálta megadni nekik az emberségében sebzett játékonyság. A kezdetben néma Bogdán Cecíliát viszonylag hamar sikerült azonosítani önmagával a halott szülei ruháiban talált okmányok segítségével. Zentán született, és ő is élete negyedik évében járt, mint én.

Köröttünk ott botorkáltak a háborúból szürke, öreg arccal, sérült idegrendszerrel visszatért, alig serdült fiúk, soha mosolyra nem húzódó ajkú özvegyek, semmi fizikai tevékenységre többé nem alkalmas, lábuk, karjuk vesztett, tört gerincű, székbe ágyazott megnyomorodottak, meg azok az élőhalottak, akik épp csak meghalni tértek vissza szülőhelyükre, mert a fogság úgy elgyötörte, hogy pár hónap múltán már vihették őket a sírba. Jártak körülöttünk ismerősök, barátok, akiknek fiait idegen földbe temették, s keserű irigységgel nézték azokat a boldog boldogtalánokat, akik legalább helybeli temető sírkövére borulva gyászolhattak, mert gyermekük nem egy olasz vagy galíciai tömegsírbán pihent. Az elesettek fényképe többnyire a hosszú ideig fel nem nyitott zongora tetején állt, a mindig friss virágcsokron a kép mellett fekete szalag jelezte az örök veszteséget. A megrablott családtagok sóváran irigyleték azokat, akik halottukat visszakapták, s a szélbe kiáltották apjuk, férjük, fiuk nevét, aki nem köztünk pihenhet. De irtózatos volt az utcakép is. Mikor minket Cilivel sétálni vitt anyám, mi még láttuk a mustárgáz áldozatait, e reszkető fejjű, lövészárokból kihalászott, mindig kísérelve botorkáló férfiakat, a politikai *abszurdum*, ami a háborúban és utána nálunk, velünk történt, olyan szemléltető volt, mint egy nyílt törés. Az első világháború vulkánhomokját országgra, városra, lakosságra szórta a történelem, s ha a gyerek csak valami szokatlanul nagy csapás megtörténének gyanújával élt is, a felnőtt állampolgár tisztában volt azzal, hogy a világ cirkuszi kupolája trapézáról egy egész nemzetet sodort le a porondra a vihar, s a bukás nem bátorságunk hiánya volt, hanem valami szégyenletes összjáték eredménye, s akik beszéltek erről, azt is hangoztatták, a béke nem jött volna létre az idegenek politikai összjátéka nélkül. Gyűlöltem én valamennyi nem baráti nemzet fiát, a végzetes békekötés ránk hozta bánat egyszerre rögzült gyermekagyunkban az igazságszolgáltatás igényével és a jogos büntetés követelésével, ezért kezdtem meg én tervezett bosszúakcióm a nyugállományú, Debrecenben nyomorgó osztrák ezredes sértegetésével, aki életkora miatt nem is vett részt a háborúban, s épp itt telepedett le Graz helyett. Osztrák volt, tehát gyanús, nyilván gyűlölte Petőfit, bántotta Kossuthot, dátumok és helységek nevei egyszerre kavargtak a fejemben, Segesvár vagy Versailles nem rímelt egymásra, sem Vilmos császár és Bem apó, de egyszerre jelentkeztek. Azt sem értettem, hogy lehettünk egy percre is szövetségesek a németekkel, akik osztrákok, mikor kivégezték Aradon a tábornokokat, és ha ők ketten egy nemzet fiai, akkor hogyhogy kétfélék. Kém is azért akartam lenni, hogy hozzásegísem szegény hazámat a jóvátétel öröméhez, olyan szépen elképzeltem, az volt a szándékom, hogy mint kém, megközelítem Mihályt, a román trónörökös, csábító szépséggel megőrzítem, és addig bolondítom, míg el nem akar venni feleségül. Ő nászajándékként visszaadja nekem, illetve nekünk Erdélyt, ahová újabban már csak útlevelemmel mehettünk nagyapám Gizella húgának odaát egy pillanat alatt magyarból

románná alakított szőlőjébe, ahonnan mikor a bécsi döntés pár évre ismét visszacsatolja, egyszerre három város égését látom majd, az amerikai szőnyegbombázás alatt lángol Szatmár, Várad és Debrecen. Persze ezt még egyelőre csak a jövő sejtí, én Mihály trónörökös megnyerésére készülök. Sajátságos, milyen pontosan felmérte gyerekagyam a fizikai csábítás lehetőségét, nem tudtam bizonyosan, mit vár egy koronaherceg egy kémnőtől, de valami füledt izgalmat éreztem, és beleborzongott fejletlen testem is. Filmszínésznők pillantását gyakoroltam, egyébként minden érdekelt, ami színház, játék, alakítás. Kémnek lenni is csak szerep, ha jár némi kockázattal is. Kivihetőnek, abszolút reálisnak éreztem Mihállyal létesítendő kapcsolatomat, a kémek, sőt a főkéim Mata Hari históriája közbeszéd tárgya volt akkortájt, a cselédek a hátsó udvaron tárgyalták mosogatás után a különös hősnő vagy kalandornő élettörténetét, helytállását, kivégzését, az eredeti ötlet alighanem Ilka néni, szakácsnőnk köréből juthatott tudatomig, a cseléd lányok úgy döntöttek, a táncosnő nem bűnös, hanem honleány, lám, mi minden tehető a hazáért, ha valaki ügyes, csak aztán nem szabad engedni, hogy rajtakapják.

Cili, mikor jóval később morbid játékaink révén belekapcsolódott tébolyomba, amely Mihály megszerzésére irányult, azonnal felajánlotta, velem tart, segít. Ez sértett egy kicsit, mert nemcsak gyönyörűnek, de igen eszesnek is képzeltem magam, aki mindent elintéz. Cili ki is fejtette, mire gondolt: Isten segítségére az ügyben. Ő majd elmegy Mihályhoz, ha mégsem adná minden csábítás ellenére vissza Erdélyt, megmutatja, a Bibliában az áll, tilos lopni, és akkor Mihály megtér, és bűnét bánva mindent visszaad. – És ha nem? – kérdeztem. – Akkor leszúrom egy nagy késsel – felelte Cili, és árokparti nefelejcs szemében nem mosoly ült, hanem józan elhatározás, egy jó keresztény honleány történelemfordító feladatának öntudatos felismerése.

Az ötlet, hogy én a haza megmentését ilyen általam addig nem ismert, csak gyanított női eszközzel is megoldhatom, tipikus jele volt az ország közhangulatának, amely sértett kétségbeesésében a létesíthető kiutat kereste Trianon után, a francia helynév jelszó lett, köznapi beszédünk eleme, s ha a nagyhatalmak, ha bárki, aki illetékes volt az első világháború lezárásában, értelmesen mérlegel, be kell, hogy lássa, nincs itt elintézve semmi, elmetszettek egy szálat, ahelyett, hogy elvarrták volna tisztességesen, ez a történelmi korszak nincs befejezve, fiatal özvegyek, anyák kisírt szeme kér halottaik elvesztésére magyarázatot, és kettészelt tulajdonú és famíliájú családok keresik a megoldást innen és túl az esztelen határok meghúzására. Még nekem is, akinek közvetlen gyászt nem jelentett Trianon, gyermekemlékeim között az álom olykor visszahozta az utcán látott rémeket, akiket úgy tartottak életben, ahogy nem vállalható, csak a megmaradt fejét és végtag nélküli törzset sétáltatták ernyővel takart, sajátságos gyerekkocsiszerű taligán. A francia helynév gyakoribb szó volt a szájunkon, mint az, hogy cukor, csokoládét nem is ismertünk, déligyümölcsöt sem, egyszer, amerikai ösztöndíjas koromban, majdnem negyven évvel apám hajdani mondata után, Chicagóban be mentem egy édességboltba, és megvettem egy aranypapírba csomagolt, gerezdekre bontható, alma formájú csokoládégömböt annak a valamikori édességre éhes gyereknek, aki a húszas években voltam. A kirakat előtt egy valamikori emlék aktivizálódott hirtelen. Érdekes, mondta valaha az apám, a vesztes háború után hogy eltűntek a gerezdekre bontható csokoládé aranyalmák a boltokból, amelyeket a karácsonyfára aggattak a nagyszülei. Persze lehet, hogy valahol azért őriznek belőlük, és feldíszítik velük a trianoni árvák fenyőjét.

A jelzős főnév: trianoni árva, közismert fogalom volt. Az összegyűjtött, család nélküli otthontalanokat messziről meg lehetett ismerni az egyenruhájukról, ott jártak a mi városunkban is, ahová egyesek kerültek, Cili is az volt, trianoni árva. Azzá válásának körülményeit apám sose mondta el neki, csak amennyit mindenképpen tudnia kellett, felesleges volt Cili amúgy is sérült tudatát részletekkel terhelni. Később persze el kellett mondani: a kislányt úgy találták a déli határon, a demarkációs vonalon már innen, minálunk, halott apja-anyja testükkel védték meg a kétfelől rájuk záporozó golyók elől, ő fejsérüléssel és sokáig tartó memóriakieséssel élte túl a szülők pusztulását. Egyébként Cilit annak idején apám hozta a házukba, és mikor szüleim adoptálták, felvette a Szabók ritka családnevét is, férjhez is apám karján ment, a gyerekkorunktól kedvelt verestemplomba, amely talán nem is az ő felekezete szerinti imahely volt, hiszen mikor a trianoni árvákat átvevő bizottság rendszerezte a talált gyerekek adatait, beszélni még nem tudott, felekezete megállapításának kísérletekor csak a hitágazatok szimbólumát mutatták meg neki. A kereszt után nem nyúlt, nem is vetett keresztet, a református imakönyv tetején lévő kehely rajzára viszont már rátette a kezét, nyilvánvaló volt, hogy ezek szerint protestáns. Szabó Cecília sérült fejében a szétzilált emlékekből ez az epizód sajátságos véletlenből megmaradt. Apám örült, hogy a saját lánya és az adoptált együtt járhat hittani előkészítésre, hiába született Zentán, Cili nem őhitű, még igazán szerencse, mert akkor hogy oktathatná a mi lelkipásztorunk, velem együtt. Amikor egyszer ez az epizód szóba került, fogadott testvérem elkomolyodott, nyugtalan, majd érzékelhetően zavart lett. Nem értettem az okát, félrehívott és megmagyarázta. – Dódi – így hívott egész életünkben – suttozta –, én nem azt mutattam, azaz én nem mutattam semmit, semmi vallásosat, erre kivételesen emlékszem. Azt láttam, pohár van a fedélen, és szomjas voltam, vizet szerettem volna inni. – Sohasem mondtuk el apámnak, anyámnak sem, akármi hitűnek született is Cili, a kálvinisták kátéját tanulta.

Apám, mikor megnősült, szőke lánygyereket kért a feleségétől, az barnát szült neki, s több gyereket már nem is akart, pedig apám vágyott a vidám nyüzsgésre, tizenégyen voltak ők testvérek a köröstarcsai parókián. A Központi Trianoni Árvabizottság debreceni képviselőjeként olykor értekezletre hívták fel Pestre, ahol a központ működött, mikor azon a bizonyos örökre emlékezetes napon felutazott, nem hitte volna, hogy sok teljesületlen kívánsága közül egy most váratlanul teljesül. Lefolyt az értekezlet, aztán a jelenlévők meg kívánták nézni az alighanem már alvó gyerekeket, apám nem hitte volna el senkinek, hogy mikor egy óriási, általános hálószobának kijelölt helyiségbe lép, egyfajta jóvátételt kap egy megtagadott, nagyon is emberi óhaj teljesülésével. A helyiségben párnákon, matracokon százfajta pokróccal, paplannal letakarva feküdtek az árvák, akiket akkorra már kikérdeztek az idegorvosok, képzett védőnők fürdettek, s a viszonyok lehetőségeit meghaladó minőségű koszttal is ellátták őket. Mihelyt hovatartozásukat vagy teljes árvaságukat kiderítették, és bebizonyosodott, hogy minden nyomozás meddő, mert nincs a talált gyermeknek olyan családtagja, akinél elhelyezhető, felekezeti hovatartozásuk szerint egyházi létesítmények árvamenhelyén helyezték el őket, onnan kerültek aztán az iskoláskorúak elemibe vagy felsőbb iskolába, a legkisebbeket meg átvették az óvodák. Ágyaik előtt ott volt az egyenruhájuk, szépen kitergezték a fekete vászon- vagy posztóöltözéket, amelyen szürke szalag piros hímzésű felírással jelezte, aki viseli, trianoni árva. Én láttam őket felvonulni, mert egy nagyobb csapat aztán városunkba került az ottani trianoni részlegbe, patyolat tiszták

voltak, igen ápoltak, egyforma ruháik miatt valóságos kis hadsereg, kétnemű Twist Olivérek egy nagy tömegtemetés után.

Cilit ebben a hálóteremben találta apám, ezerszer elmondta később, milyen volt: sérült fején kötés, haja alóla csapzott ki az arcába, ferdén gombolták rá a hálóingét, vállai is sérülhetett, mert könnyű kötés látszott át a nyitott ingnyakon. Nevét akkorra már kiderítették, adatai közül azt a csekélyet, amelyet apja zsebében találtak, mikor a halott szülőket leemelték az ájult gyerekről, szintén, a kislány nyakán horpadt amulett volt, rajta betűk: Cecil, orvos házaspár gyereke lehetett, mert az apa zsebében ott volt Bogdán Ákos névre kiállított, hajdan a budapesti egyetemen szerzett diplomája, az igazolványok a nevet is feltüntették – az anya ruhájában néhány rosszul sikerült gyermekfényképet is leltek, pár ékszerdarabbal, ez az igazgatónál volt letétben, majd megkapja az árva, ha megfelelő kort ér el. A család Zentáról menekült, az antant kijelölte kettős határon kétfelől lőtték a menekülőket, az igazgató úgy gondolta, Bogdán doktor nyilván nem akarta letenni a hűségesküt az újonnan létrejött ország alkotmányára, és hazaindult családotul az anyaországba, a zöldhatáron észrevették őket, és kétfelől lőtték rájuk. A szülők saját testükkal elől-hátul pajzsként védték a kislányt, őket halálra sebezte a golyózápor, a kislány fejsérüléssel, tudatkieséssel és néhány könnyebb zúzódással, sebhellyel a testén megmenekült, de sokkos állapotban lelte meg a magyar határőréség, így került az árvák intézetébe. Neve után anyja neve is megvolt a talált papírok egyikén – Cili anyját Szentiványi Teréznek hívták, a kislány maga Zentán született, ezek szerint magyar, de beszélni nem tud, vagy nem akar, csak két szót ismételt egyre, vagy azt mondja, Jadrán, vagy azt, hogy Dánica. Hogy aztán kik vagy mik ezek, megfejthetetlen egyelőre, emberek, állatok, nem tudni. Apám bámulta a néma, akkor már szendergő gyereket, szóke, homlokára csapzott fürtjeit, az angyal, akit sose látni, de olykor ott áll az ember mögött, azt mondta neki, ez a te teljesült kívánságod, ilyen szóke, ilyen néma, ilyen nyomorult. Apámat elbűvölte a szendergő, aki csak két fogalmat ismert, Jadrán és Dánica. Ezek a nevek egyébként számomra is kulcsszavakká váltak, megfejtésüket elvitte magával a túlvilágra szépséges gyerekkorunkkal együtt, mikor meghalt, megint csak ezzel a két szóval köszönt el az élettől, és azóta nem tudok tájékozódni saját életemben. Cili nincs, a szavak megfejtésével adósunk maradt, én meg, mióta elvesztettem Cilit, nem tudok tájékozódni a saját életemben, elbotlom elsietett cselekedeteim hurokjaiban, és nincs Cili, aki higgadt lépésre intsen.

Apám sose tudott ellenállni vágyainak, akkor azt érezte, gyönyörű csoda történt vele. Megszokta, hogy anyám soha semmi elhatározásának vagy olykor megdőbbentő vállalkozásának sem áll ellen, bejelentette, miután az ülésen szó volt az adoptálási lehetőségekről, örökbe fogadná Bogdán Cecíliát, ha összekészítik a szükséges iratokat aláírásra, elérik őt a debreceni városházán. Felnyalábolta pokrócostul a gyereket, és kocsit kért az állomásig. Cilinek nem volt semmije, csak egy öltöny árvaegyenruhája, amit, mikor felrázták az álomból, ráadott a védőnő. Elfészkelődött az ismeretlen férfi karjában. Apám közelében borjú nagyságú őrző szelindekek porban kúsztak, ha rájuk nézett, apám bejárt a fegyházba a dühöngő fegyverek közé a Werbőczy utcába, és csend lett. Mi volt a titka, nem tudom, de a gyerekek is úgy vonzódtak hozzá, mint az apjukhoz, ha akarta, csendre tudta bírni az elmeosztály ápoltjait, mikor hivatalból, mint szociális ügyekkel megbízott tanácsos ellenőrzésre ment. Cili meg se moccant a karjában, aludt tovább, holott mikor öltöztették, felébredt és ránézett, neki is elmondta nagy, titokzatos szemével arcába bámulva: Jadrán és Dánica, apám szorosan és óva-

tosan megölelte, vigyázott sérült homlokára. Semmi kétsége nem volt afelől, hogy ott-hon anyám mivel fogadja, soha életében Jablonczay Lenke el nem utasítana egy árva gyereket, akkor sem, ha az nem trianoni árva, emlékül saját nyomorult, kidobott kutyáéhoz hasonlító gyermekkorai kezdeti idejére, mikor Rickl Mária a *Régimódi történet*-ből még nem a mosolygós vagy megértő, hanem a szenttelen arcát fordította felé. Így is volt, holott apám tudta, arra sem telik reális jövedelméből, ami elkerülhetetlen, hogy rokonok segítenek az én ruházkodásomban is, érezte, nem lesz baj.

Anyám számtalan csodája között az egyik legnagyobb az az alkalmazkodási készség volt, amivel apám kiszámíthatatlan lóugrásait követni tudta a sakktáblán, olyan körülmények között, mikor nekünk magunknak sem telt semmire, mert a családfőnek valami ötlete támadt, amit kivitelezni óhajtott. Apámnak semmi érzéke nem volt a hétköznapihoz vagy beosztandó fizetéshez, semmi szokványos követelményéhez az életnek, így kormányosként anyámnak kellett életünk hajóján állni a kormányruznál és irányítani valami elérhető kikötőbe, erre született, hogy képtelen helyzetek megoldását megtalálja. Jablonczay Lenke nem haragudott semmiért, és megértett mindent, egy nem sikerült élet pótlási kísérleteit éppúgy, mint a számlakifizetés kényszerét, amire neki kellett előteremtenie a megcsonkított fizetés pótlására. Játék állatokat varrt, és eladta a babakereskedőknek. Eleven állatokat is tartottunk, kutyát, macskát már hozott haza az utcáról apám, így került hozzánk a Kóbor Lalage macska és Tacitus, a vizsla, akik közül Cili érkezésekor már csak Lalage élt. De idegen gyerek most került hozzánk először, apám tudta, biztosra ment, ismerte az asszonyt, akit szeretett, érezte, nem lesz baj. Aki visított, mikor a lassú vonattal reggel tíz óra tájt megérkezett a holtra fáradt gyerekekkel a karján Debrecenbe, az Ilka néni volt, ő telijézusmáriázta a kertet. Anyám azt mondta, annál megatöbbat, mint az úttól fáradt apámat, nem látott még, karján egy betegnek látszó kisgyerek, a férje nyúzott, kimerült, kicsit fél is, az arca egyszerre derült, egyszerre szégyenlős.

– Hoztam a barna mellé egy szőkét, ugye nem baj? – mondta anyámnak. Jablonczay Lenke egy kicsit hallgatott, aztán kivette a karjából az ismeretlen gyereket, s a szobából kikiáltott a rikoltozó Ilka néniinek, csendesítette, majd kérte, sok vizet főzzön, hogy teli legyen a gyerekkád, s fűtsön is be. Hol volt még a húszas évek polgári lakásaiban folyó meleg víz, a mi házunk amúgy is műemlék épület volt, ámpír, kagyló formájú kismedencés, amelybe a főcsep hálszájából víz köpött.

Cili nem félt, csak nem értette, mi történik, az utat átaludta, valami nyugtatóval indították el Pestről, anyám azt mondta nekem, apám csak a szemével kért választ, ő meg vállalt. Soha senki az apámnak nem tudott ellentmondani, volt benne valami alapvető, hihetetlen emberi tisztaság. – Ezúttal nem a teljes Shakespeare-t küldette haza – mondta nekem jóval később anyám –, sem az *Encyclopaedia Britannicát*, ezúttal egy árva gyereket hozott. Olyan emberi volt, olyan megindítóan tiszteletteljes, hogy megvert volna az Isten, ha aggodalmaskodom, miből pótoljam, amire most szükség lesz. Nem érdekelt semmi más, csak a gesztus, apád gesztusa, az lehúzta a mérleg serpenyőjét. Mi volt itt mérlegelési lehetőség? Cili árva volt, mint valaha én, még hozzá trianoni árva.

Én, ahogy később elmesélték, az érkezés pillanatában hátul voltam a kertben, valami macskaügyet bonyolítottam, s mint mondtam, apám érkezését Ilka néni észlelte, akit anyám megkért, mellőzze a jézusmáriázást. Ilka néni meg, aki mindenkinél jobban ismert engem, ránézett óriási parasztszibilla-pillantásával apámra, és ártatlanul, szelíden megkérdezte: – Ezek után mi lesz a mi gyerekünkkel? – A szülők egymásra

néztek, Cili ébren volt, de nem értett semmiből semmit, szemmel láthatólag jó volt anyám karjában. Apám arcán megrándult az izom, mert persze ő is tudta rólam, amit kevesen, milyen elképesztően, milyen gyilkos indulattal féltékeny vagyok.

– Mi lesz a mi gyerekünkkel, jogos a kérdés. Mi lesz? Mi legyen? – anyámra nézett. Jablonczay Lenke azt felelte: – Mindjárt megtudjuk, Ilka néni, lásson meleg víz után, de előbb hozza be a kislányt a kertből. – Ilka néni udvariasan kitért, első a meleg víz, majd a tanácsos úr talán elő is készíthetné a talajt, mert a mi gyerekünk eddig a világ közepe volt itt, és nemigen óhajt osztozkodni.

– Nem tanácsot kértem, segítséget – mondta Jablonczay Lenke –, a vizet intézze, kérem, és a lányunkat.

Apám jött értem, Ilka néni egyenesen a konyhába vonult, de ahogy a tüzet felszította a kondérok alatt, azonnal vissza is tért. A kert legvégén talált meg apám, Lalage a pöszmétebokor alatt kölykedzett meg, az almot tanulmányoztam nagy szakértelemmel. Ahogy elmesélték, azonnal hátat fordítottam a macskáknak, és nyújtottam a kezemet. Tudtam, Pestről jön, valamit nyilván hozott. Mindig hozott valamit, ami éppen elérhető volt, tökmagot vagy nagy pillanatokban pörkölt mogyorót.

– Nem hoztam semmit – mondta apám –, azaz igen. Odabenn van, nézd meg. – Már asszony voltam, mikor elmesélte, tiszta verejték volt makulátlan inge alatt a háta a félelemtől, amelyre persze oka volt. Két ember kötött úgy házasságot, hogy bosszút áll eddigi életén, és felneveli a szabad gyereket a maga mesevilágában, a gyereket, aki számára, ha az a kérése, hogy ne legyen halál, bánat, keserűség, minden Andersen-mesét átírnak; a mitológiai hősöket nem sajnálja ez a gyerek, mert azok úgyis pogányok, meg isteneik is rosszfélék, de János vitézben a mostohája nem tudja Iluskát sírba üldözni, mert halál nincs, mi sem halunk meg soha, János francia és magyar király legyen egyszerre, Iluska kétszeres királyné, az élet tava felesleges, mert mi mind örökké fogunk élni, a kis habléánynek templomi esküvőjén kinő a lába.

Nem kellett ezt bennem később idegeneknek tudatosítaniuk, azonnal éreztem, én vagyok ennek a két embernek a mindene, a luxus, akit pénz nélkül is dúsgazdaggá nevelnek azzal, hogy szabad, és képtelen spirituális vágyaim rendre teljesülnek, világképemben a haramia jó útra tér, dehogy öl, elmegy kasznárnak, és Lalage, ha őt is elvenné Kaczor király, mint az elődjét, aki hogy halt volna meg, mint a szomszéd állítja, hogy megmérgezték, hazugság, azért nem látható, mert jobb sora lett Kaczorné állapotában, elnézést kér, hogy búcsú nélkül ment el, de ne búsuljak miatta, azt üzeni.

Mentünk a ház elé, a sűrű, illatos bokrok között.

– Szeretnél testvért? – kérdi apám. – Menjen már! – feleltem. Taceas stultus. – Apám grammatikai fegyelme megcáfolta a voltaképpen vérfagyasztónak ítélt közeljövőt. Azonnal javította: – Stulte, ha már lehülyézel. Vocativus.

– Vocativus – mondtam engedelmesen. Ez ment, a latin. Egyéb nem, mert ami belépésemkor következett, annak ecsetelésére nincs az anyanyelvben szókincs. Belépünk, az előszobában Ilka néni csatlakozik hozzánk, megáll, várva, mi mire fordul, apám elengedi a kezemet, én meg látom magántulajdonomat, anyámat, egy idegen gyerekkel a karjában, s miután senki sem szól, csak néznek rám, mindenki mástól várja a feloldó első szót, Ilka néni mézbe mártott ajka nyílik meg: – Itt a kistestvér, Magduska, szeretni kell ám, mert ezentúl ketten vagyunk Szabó Kisasszonyok.

Akkora csend csak színházban van, mikor olyan feszült az előadás, mint a húr, át lehet vágni a hallgatást. Krisztus tudja, hogy elárulják, de azért mégis összerezenzenhetett, mikor jöttek a poroszlók. Én nem rezzenem, én Ilka néni állítása szerint életemben először elkezdtem toporzékolni dühömben, és ordítóztam is. Nem sírtam, ordítóztam.

– Ez a kislány trianoni árva – mondta csendesesen anyám. Én holtra rémülten néztem rá, csak nem lesz árulóm? Jablonczay Lenke zöld szeme nem engedte el a pillantásomat, mintha szuggerálni akarna. – Trianoni árva, családatlan, testvértelen, otthona sincs. Kezdődik az élet, kislányom, megtanulunk osztozkodni. Ez a kislány a testvéred.

Osztozni? Érzelmén, rajtuk, holmin, lakáson, Lalagén, a ház feletti abszolút uralmamon, hát azt várhatják. Tudtam, mi a trianoni árva, de ez nem enyhítette a botrányt, Ilka néni élete magas céjén csitított: – Ne üvölsön, ejnye már, no de igazán, kistestvér, trianoni kistestvér, szeretni kell, szeretni!

– Menjen a fenébe – ordítottam. – Nem kell. Ki innen! Abeat. Dic – fordultam a felháborodástól vérvörös apámhoz –, dic... ei tu... – Nem tudtam befejezni az ordított mondatot, mert anyám, aki mindig a szemével irányított, úgy nézett rám, ahogy eddig még soha életemben.

– Nincs latin – mondta Jablonczay Lenke. – Magyarul köszönsz neki, és magyarul csókolod meg.

– Cilinek hívják – mondta apám. Sápadt volt, elgyötört, látszott, hogy egyazon pillanatban retteg és szenved. Kétfelől ütöttem rá, egyszer a homo humanust és az apát. Hát ilyen önző az én gyerekem, ilyen embertelen? Szárazakat nyelt. Még azért próbálkozott valamivel.

– Neked hoztam, Magdolna.

– Akkor vigye vissza – sikoltottam. – Non volo. Abeat!

A lábam ráfagyott a parkettára. A kanapén ott piroslott-kéklett valami ismeretlen ronda takaró, anyám magához szorítja a sose látott szőke gyereket, aki a trianoni árvák egyenruháját viseli, fekete öltözékén elől magasra gombolható szürke kötény, ami a ruhát elfedi, karján egy karszalagon szám, olvasni már tudtam, de a számokat még csak tízig ismertem. Anyám nézett, nézett, mint aki vizsgál, mi van bennem, miféle gondolatok a homlokcsont mögött, apám meg, mint valami operettben, érzelmesen suttog: – Kistestvért hoztam neked, úgy hívják, Cili.

– Hát ha hozott, majd visszaviszi, mehet innen, kinek kell testvér, kinek kell bármi, még ha trianoni árva is. – Tovább ordítottam, s toporzékoltam. Ezzel osszam meg azt, amim van, ezzel az idegennel?

Apámék tizennégyen voltak testvérek, apám volt a legkisebb, Tigris, anyai nagynéném lánya – későbbi regényeim szereplője – még nem született meg, többi unokatestvérem húsz-harminc évvel idősebb nálam.

Tudtam, a mi világunk külön világ, ahová nem engedünk be senkit, mi ez a téboly, hogy ezt az idegent ideinvitálják? Akkor még nem vettem észre a nagy összjátékot, amivel saját kudarcos ifjúkorát és gyermekéveit két erre szövetkezett felnőtt ki akarta egyensúlyozni, mentek, amerre a gyerekük elindult, követték elképesztő ötletei útján. A mitológia hősei elpusztulhattak, azokat nem vettem komolyan, már a neveik, a görög, latin neveik is valahogy komolytalanná tették minden tragikus mozzanatát a történeteknek, az igazi valójában a nem ókori történetek tragikus hangjainak áthangolása volt. Hitem szerint – ahogy már említettem – mi sose halunk meg, azok sem, aki-

ket még az enyéimen kívül szeretek, nincs bánat, veszedelem senkinek, aki az én emberem, regényhősnek sem, Csipkerózsika nem alszik, mert annyi év alvás unalmas, felébred másnap reggel a vadászkültre, Hunyadi Lászlónak nem vágják le a fejét, Czillei fejét vágják le, és ezért nyugodtak bele, ha azt állítottam, Jézus sose halt meg, mert akkor hogy hívhatjuk minden délben az étkezés előtti imában asztalunkhoz. Ezek nem a szülők gondolatai voltak, hanem az én akkori javaslataim, amelyeket mindenki tudomásul vett, és a személyzetnek is tudomásul kellett vennie.

Álltunk, mint egy élőkép, Cili nagyon komolyan, sokáig nézett rám, aztán valahogy felfogta, itt baj van, itt neki nincs helye, ide megjött a hajdani tulajdonos, ezért nyilván mennie kell. Jelezte anyámnak néma ajkával, kis érintésével, le akar szállni, anyám letette, aztán csak álltunk egy kurta időre, mint a színpadon a színészek, én akkorra már végre abbahagytam a visítózást, mert már hangom sem volt. A felnőttek vártak, tulajdonképpen mindenki engem nézett, mindenki tőlem várta a lépést, de nem én tettem meg, hanem Cili. Ha valaha színdarabban tudnám érzékeltetni azt a forró, fanyar feszültséget, ami légkörében az események lefolytak, s ami megértése után olyan keserű szégyen fogott el, hogy holtig elkísér a percek emléke. Cili már állt, s végre lassan vetkőzni kezdett, még mindig nehezen mozgó karjával lefejtette először a kötényét, küszködött sokáig a gombokkal, a ruháját is lekínlódta, alatta nadrágos ingecske volt, egybeszabott, levetette azt is, ott állt ártatlanul és meztelenül a szoba közepén vastag talpú árvacipőben, amely formátlan volt és szintén fekete, és nyúlt a pokrócért, amelyet ismert, amiről, azt gondolta, talán a tulajdona. Gyenge volt a súlyhoz, elejtette, akkor elindult az ajtó felé bakancsban, térdzokniban, pucéron, de amikor az ajtóhoz ért, leejtett ingét felemelte, és odanyújtotta nekem, vegyem el azt is, neki nyilván se helye, se semmije, hiszen ez mind új holmi, amit most lassanként lefejtett magáról. Az inget valami szép, biblikus mozdulattal adta át, nem fogtam meg, a földre hullt, zizzenésétől úgy megrémültem, mint még soha semmitől, Ilka nénitől tudom, hogy Cili jelenete miben kulminált, mióta nálunk volt, most szólalt meg először, mondta, tagoltan az általa megtartott két titokzatos kultikus szót: Jadrán, Dánica, méghozzá csak nekem, egyenesen az arcomba. Miért kaptam el a karját, már nem tudom, összerándult tőle, fájhatott, ahol megérintettem. Akkor már reszketett a ruhátlanságtól, pedig nyár volt, csak a szoba volt hűvös. Ilka néni nagy testével elállta az ajtót, amin át Cili ki akart lépni a szabadba, a felnőttek bénultan figyeltek, Ilka néni meg visítva rám kiáltott: – Ölelje meg már, és tartsa vissza, az istenfáját! Hát ki szeresse, ha nem maguk, tán akik miatt idejutott az ártatlan?

Nem rá figyeltem, hanem a másik gyerekekre, aki úgy akarta elhagyni a váratlanul elenséges terepet, hogy mindenét nekem ajándékozza, megajándékoz az árvák fekete holmijával, kisingével, hiszen egyebe sincs. Léptem egyet felé habozva, mert elbűvölt a két szó, amit kiejtett, belebódultam a váratlan titokba; ki az a Jadrán és Dánica, mi-féle varázsszavak ezek, ki ez a gyerek, lehet, hogy tündér? Meg nem öleltem, csak megálltam mellette, álltunk egy pillanatig némán, két kisgyerek Trianon árnyékai közt. Cili megérezhetett valamit, amit én még nem, mert egyszer csak megérintett, hozzám simult, és arcomhoz simította az arcát. Valamivel magasabb volt nálam, pár centivel, le kellett hajolnia egy cseppet, hogy egészen egynek lássék az arcunk. A csoda megtörtént, Orestés meglelte Pyladését, Akhilleus Patroklosát, én a testvért, akinek elvesztését sosem hevertem ki.

Meg nem számolhatom, hányszor léptem rosszul életemben, akkor kivételesen

nem. Mintha fények gyúltak volna ki, megtörtént a csoda: ordítózás helyett elkezdtem sírni, és átöleltem Cilit.

Az életemért nem tudtam volna indokolni, mi vett rá, miféle damaszkuszi látomás. Cili életem négy tartóoszlopának egyike lett, ha Cili nincs, én át nem élem, ami átélésére kiválasztott a sors.

Anyám felvette az amúgy sem aktuális árvaintézeti holmit, összecsomagolta, gyér ruhatáramat kettéosztotta, mindenem egy kicsit rövid volt Cilinek, aki magasabb volt nálam, de soványabb, mi meg néztük egymást elbűvölten, mint a szerelmesek. Emlékszem, nyár volt, a kertünk csupa virág, az illat csak úgy özönlött be, sose tudok úgy emlékezni Cilire, hogy ne virágok illatában álljon, galagonya, jázminbokrok és labdarózsa között.

Cilit én tanítottam meg újra beszélni, de úgy halt meg, hogy soha nem árulta el, ki az a Jadrán és Dánica, akik nevét magával hozta a véres iszonyatból. Hogy tudhattam volna, hogy Cili én vagyok, sokféle önmagam, hogy később újra meg újra megpróbáltam majd ábrázolni, ő lesz Blanka a *Katalin utcából*, Caieta a *Pillanában*, Abigél is, az a valaki, aki mindig segít, ő lesz Béla király titkos imádója Filerímé némaságával és eltitkolt szerelmével, az egyetlen ember, akit sose kíméltem, mert megkövetelte, hogy ne kíméljék, máskülönben elveszti sorsom fonálát. Életem tartóoszlopait a történelem hullámszó talaján mindig megpróbáltam becsapni, „nem is veszélyes üldözött, osztályidegennek lenni Rákosiék alatt”, hazudtam, „az átmeneti bosszúság kivédhető”, Cilit nem bírtam megtéveszteni, Cili életem terhelését követelte, amit meg akart osztani velem, sosem a siker volt, csak a kudarc. Akár Élektra.

Mikor iskolába kerültünk, kiderült, sokkal járatosabb a világban, mint én, aki mítoszok közt nőttem fel, és akit tündérmesékkel, kegyes átrításokkal meg ókori kémhistóriákkal traktáltak. Cili a világháború egyik színpadát jól ismerte, azt, amely a Délvidéket érintette, elájult, mikor golyó találta, de jobban értette nálam, mi az etnikai diszkrimináció, ő vette észre a Városháza előtt a kubikosokat is, akik hasztalan reméltek munkát, ő kérdezte meg apámtól, mi lesz a munkanélküliek sorsa, ha senki nem segít rajtuk, vagy ennivaló nélkül éri őket a tél. Míg nekem Trójáról meséltek, királyi palotáról, míg Cili nem jött, nem érdekelt, amire ő azonnal felfigyelt. Cili én voltam, ő meg én, azaz egymás hiányai, ketten alkottunk reális egészet. Ülök a sírja mellett, ütöm ököllemel, mint valaha Élektra Agamemnón sírját, és eltűnök rajta, mire vittem ezzel az eszméletlenül pallérozott műveltségemmel Cili elsődleges jósága nélkül. Én csak ütöm a követ, ütöm a követ az öklömmel, hogy keljen fel, és jöjjön vissza, és gyakorlatlanul síró szememből ömlik a könny.

Cili gimnazistaéveinkben még megélte, hogy hivatalos szervek nyomoztak a Bogdán család után, de nem lelték nyomát, mert mire erre lehetőség nyílt a húszas évek végén, Zentán annyi nyom sem maradt egy hajdani orvos után, mint egy régi telefonkönyv, amelyben valaha a famíliát regisztrálták, vagy valaki, aki annak idején a hajdani lakosok közül nem menekült el, letette a jugoszláv új országnak az esküt, és ismerete Cili famíliáját. Bogdánékat elfújta a történelem.

Szabó Cecíliát apám járatta egyetemre, képzése anyagi megoldását átvették az árvák intézetében. Egyetemi éveink alatt csak vakációban lakott nálunk, a többi árvával együtt élt a székházban. Naponta írtunk egymásnak, azon a titkos nyelven, amely csak kettőnk számára volt érthető. De hát mindezt még hál' istennek köd fedi, még villog

a gyerekkor otthon személyemre átkomponált tündérvilága, amelyben Cilinek is helyet juttatott apám, beteljesült kívánsága.

Mellettem most már sem ő, sem Jadrán és Dánica, míg ezeket a sorokat írom, távolból látom sose látott halálos ágyán fekvő testét, ahol mint a gyöngyöt pergeti a két megfejthetetlen búcsúszó, az örökké titok neveket. Míg írok, ott les a hátam mögött a rettegés, ki áll majd mellettem, ha az irgalmatlanul hosszúra nyúlt élet befejeződik. Nincs Cili, világeletemben volt, ki vette el őt is az életemből, aki nélkül sose tisztult ki semmi, ami zavaros volt vagy áttekinthetetlen.

Gergely Ágnes

KIHALT AZ ÉG

Ayocuan, jó hercegem,
nagy vatta-csönd a város.
Kihalt az ég. A völgybe lenn
álomba dőlt a tábor,

Cortez kifáradt tisztjei
ma reggeltől raboltak.
Kihalt az ég. A jós szerint
bosszút kell állni holnap.

Ayocuan, Ayocuan,
a mező csupa holttest.
Kihalt az ég. A part fokán
a várost nézi Cortez,

de lehet ő a hercegebb,
s te az ágrólszakadtabb
– kihalt az ég –, vadász lehet,
s te csak erdei nagyvad,

te leszel pásztor és akol,
regéjét veled kezdi
– kihalt az ég? –, minden spanyol
téged fog megszeretni.